

Danske kirkegårde

– tradition og fornyelse

Af *Susanne Guldager*

Landskabsarkitekt mdl., seniorrådgiver Skov & Landskab (KVL)
og kirkegårds konsulent i Roskilde Stift

Mange af de kirkegårde vi kender og holder af er i dag præget af usikkerhed og nogle af forfald. Ændrede begravelseskikke og et forandret bosætningsmønster er en del af forklaringen, men manglende indsigt og forståelse for kirkegården som kulturarv spiller også ind.

Bogen: *Danske Kirkegårde – tradition og fornyelse* har fokus på kirkegårdene omkring de danske middelalderkirker. Baggrunden er, at disse anlæg indeholder væsentlige bidrag til vores kulturhistorie og er i fare for at forsvinde eller lide overlast. Bogen er en eksempelsamling og er blevet til med støtte fra Kirkeministeriet. Formålet er, at dokumentere den del af den danske kulturarv, der knytter sig til de ældste kirkegårde og vise gode eksempler på hvordan traditionerne

Den gode danske tradition
– randtræer og hækmønster
på Vilstrup Kirkegård.
Foto: Forfatteren

bevares og tænkes ind i forandringer og nyanlæg, der repræsenterer vor tid.

Det er kirkegårdskonsulenterne i landets 10 stifter, der har udvalgt eksemplerne. Det har været vigtigt at vise eksempler fra hele landet, så lokal forankring og egnskarakteristiske udtryk belyses. Samtidig har det været hensigten, at dokumentere den gode danske tradition. Bogen giver naturligvis ikke et dækkende billede af situationen i dag og omfatter ikke byernes begravelsespladser.

Danske kirkegårde er karakteristiske ved at være grønne anlæg præget af en folkelig havetradition. Det er gennem brugen af planterne, anlæggene har udviklet sig over tid, til det vi i dag betragter som den danske tradition. Planterne bidrager med frodighed og æstetiske og arkitektoniske oplevelser og understreger tiden. Det giver ro at færdes i rum, der er formet gennem slægternes brug og opleve sporene af de, der kom før os. I en kultur der, som vores i dag, præges af hurtige skift, er kirkegården væsentlig ved at fastholde både den fælles og den individuelle historie.

De danske kirkegårde er grønne anlæg præget af stor frodighed, Stenløse Kirkegård.

Foto: Forfatteren

I bogens indledende afsnit skriver Jan Lindhardt om kirkegården som stedet, hvor man kan vedligeholde den kollekti-

ve og personlige erindring, Denne erindring knytter sig blandt andet til de mange mindesten, der er rejst over tidligere slægter og de mindesten, der fortæller om krige og herskere. De er meget konkrete udtryk for vores fælles historie og giver en dybere forståelse for nuet og for os selv.

Der er andre spor, hvor erindringer ligger skjult i selve anlægget og i dets samspil med omgivelserne. Disse historiske lag spejler sognets udvikling og bidrager også til historiefortællingen. Det kirkelige anlægs placering i landskabet og samspillet med sognets og egnens udvikling er beskrevet i bogen som et særligt tema.

Brugen af planter på kirkegården i forhold til helheden og på det enkelte gravsted er også et tema. Valget af planter påvirkes af mode og muligheder og understreger tidernes skift. De karakteristiske grønne elementer, der former helheden og bidrager til at skabe rammerne for det følelsesmæssige udtryk knyttet til gravstedet, fremhæves. Ved gravstedets indretning og udsmykning og gennem tilbagevenden til og gentagen omsorg for stedet, som det sted der er udset til at fastholde mindet kommer følelserne til udtryk .

I et historisk perspektiv kan landsbykirkegårdens udvikling karakteriseres som skift mellem ordenens og tilfældighedens princip. De tilfældigt placerede græstuegrave omkring middelalderkirkerne og de individuelt udsmykkede gravsteder i 1800-tallets begyndelse blev placeret ud fra individuelle ønsker uden plan, der sikrede helheden. Det førte til krav om

Værdifuldt gravminde bevaret på det oprindelige gravsted, som her er plantedækket, Lyderslev Kirkegård.

Foto: Forfatteren

Respekt for traditionerne præger forandringerne på Sønderød Kirkegård.

Foto: Forfatteren

regulering og resulterede i planlagte anlæg med gravsteder i enkelt- og dobbeltrækker. Planlægningen sikrede ordnede forhold og bidrog i mange tilfælde også ved at definere kirkegården som en rumlig helhed med kirken som centrum. I dag er den stramme form i opløsning. Gravsteder sløjfes, når de udløber efter tilfældighedens princip og kirkegården forandres med denne tilfældighed som forudsætning. Resultatet af dette er ofte et rodet og tilfældigt udtryk. Denne udvikling beskrives i et af bogens temaafsnit.

De valgte eksempler omfatter anlæg, der har udviklet sig på baggrund af forståelse og indsigt hos gode lokale kræfter, men bogen viser også anlæg, hvor en bevidst planlægningen af fornyelse og udvidelser har været styrende for en smuk og hensigtsmæssig udvikling.

Kirkegårdene ved middelalderkirkerne er mere end andre grønne anlæg folkelige anlæg, der som al anden folkekultur er påvirket af mulighederne i tiden og af den lokale indsats. Forandringer af disse anlæg sker løbende og meget går tabt: Sådan vil det ofte være, når der er tale om dynamiske brugsanlæg, hvor der i hast skal findes en løsning på aktuelle behov. En bedre balance, mellem de kulturhistoriske kvaliteter og tidens krav med udgangspunkt i aktuelle værdisæt og regler, er ønskelig.

Det kirkelige anlæg har stor betydning for vores oplevelse af det danske landskab, Egens Kirke og Kirkegård.

Foto: Forfatteren

Det velkendte udtryk med gravsteder i et stramt mønster betyder, at kirkegården er et følsomt anlæg i forhold til forandringer. Samtidigt er der mange bindinger knyttet til det enkelte gravsted, hvilket betyder at arbejdet med at forandre og tilpasse en kirkegård til tidens behov er en proces der kræver tid, indsigt, beslutninger og langsigtet planlægning.

De lige linier udspringer naturligt fra kirkegårdsanlæggets mindste enhed - det rektangulære gravsted. Formen har været udgangspunkt for anlæg, hvor forskellige stilretninger og skiftende moder har sat spor. Buksbomparterrer og alléer, skønvirkeidealer og nyklassicistisk formsprog bidrager til det billede, der toner frem i dag og til historiefortællingen.

I 1922 beskrev havearkitekt G.N. Brandt kirkegårdens arkitektoniske problemer. Han slog til lyd for en opdeling i rum, hvor servitutter kunne styre den individuelle udsmykning inden for helhedens rammer. I 1950'erne blev kirkegårdens problemer taget op fra kirkelig side med provst Johan Exner i spidsen. I dag er diskussionen af kirkegårdens fremtid igen aktuel og vedrører stadig ønsker om bevaring og behov for tilpasning og fornyelse.

I forhold til bevaringsbestrebelse er fredning af gravminder et godt tiltag, som i de bedste tilfælde betyder at gravsteder-

Det kirkelige anlæg som én veldefineret helhed med kirken i centrum, Orø Kirke og Kirkegård.
Foto: Forfatteren

ne opretholdes på kirkegården indtil andet er planlagt for den pågældende afdeling. Kirkegårdens diger er beskyttet lige som andre bygværker, men hvad angår de grønne elementer og kirkegården som helhed er bevaring vanskeligere.

Omsorg for naturen er i dag centralt placeret i vores bevidsthed. Der bliver gjort en stor indsats i forhold til naturbeskyttelse, men i bygningsbevaringen savnes ofte en stillingtagen til de grønne anlæg. Det gælder også på kirkegården. Kirke og kirkegård er og har altid været en enhed i de gamle anlæg. Kirkegården fortjener, at blive taget alvorligt, som et vigtig brugsanlæg og som kilde til historieforståelse. Men kirkegården har også betydning som kollektivt rum for nutidsmennesket med mulighed for forløsning af nogle af de følelser, der ligger udenfor vores rationelle tankegangs rækkevidde.

Der er gode grunde til at antage at fremtidens kirkegård bliver forskelligartet, sammensat og skiftende. Mangfoldigheden vil spejle sig i det fysiske udtryk og opgaven i dag er at forme en fleksible kirkegård, der med afsæt i det historiske udgangspunkt og de lokale forudsætninger, skaber rammerne der kan opfange denne mangfoldighed på en kvalificeret måde.

Det er kirkegårdskonsulenternes håb at bogen: *Dansk Kirkegårde - tradition og fornyelse* vil bidrage til debat og nye tiltag. Vi har brug for gode eksempler, hvor bestræbelserne på at afbalancere kulturværdierne i forhold til tidens ønsker og udtryk finder form og viser vej.

Nogle af bogens eksempler dokumenterer, at indsigt og respekt for det anlæg der skal forvaltes giver unikke resultater. Andre af eksemplerne viser, at der gennem bevidst planlægning og formgivning er skabt værdig fornyelse af kirkegårdskulturen.

Bogen "Danske kirkegårde – Tradition og fornyelse" Susanne Guldager (red), forlaget Anis, 2005 kan rekvireres hos boghandlerne eller bestilles hos Forlaget Anis, Frederiksberg Allé 10, 1820 Frederiksberg C. Tlf.: 3324 9250, email: anis@anis.dk. Bogens pris er 249,00 kr